

Archeologienota

Londerzeel – Bergstraat

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/36

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	9
2.3	Onderzoeksopdracht	9
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	9
2.3.2	Beschrijving geplande werken	10
2.3.3	Werkwijze	12
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	20
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	26
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	29
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	29
3	Samenvatting	31
4	Bibliografie	32
4.1	Publicaties	32
4.2	Websites	32
5	Bijlagen	33
5.1	Archeologische periodes	33

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019C59

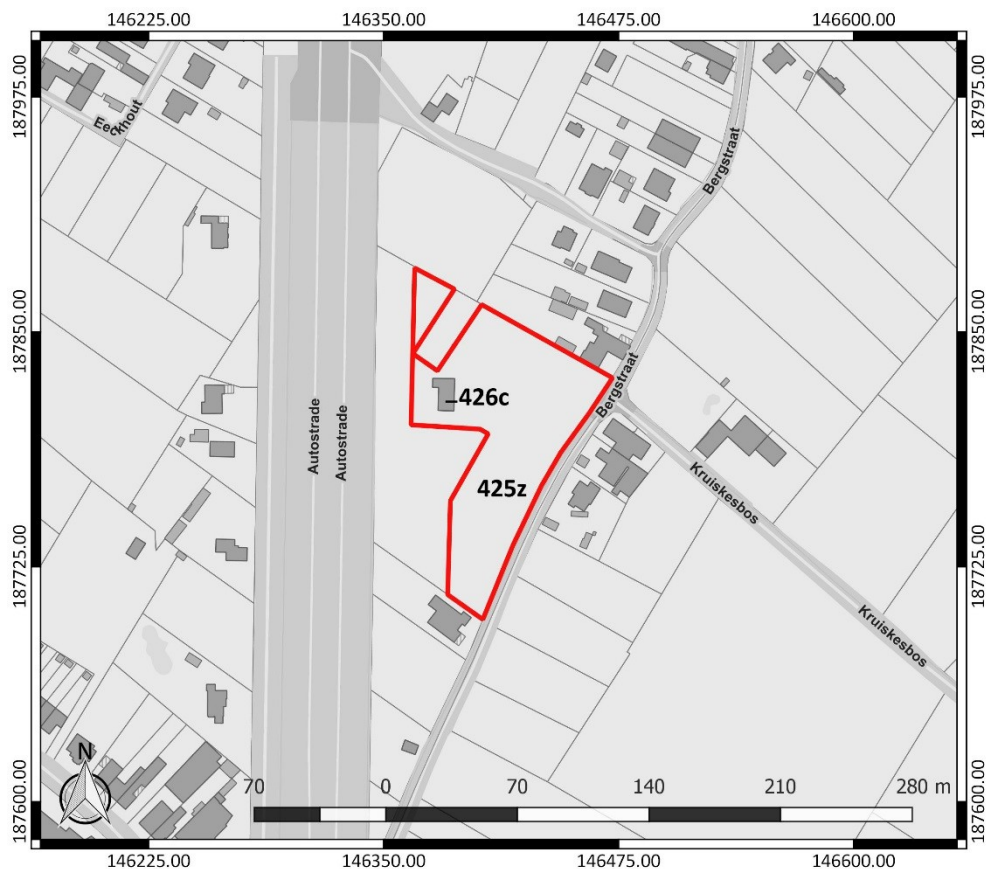
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Londerzeel, Londerzeel, Bergstraat, Eeckhout

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 146472, 187826
- 146403, 187697
- 146365, 187801
- 146367, 187884

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Londerzeel, Afdeling 1, sectie D, nummers 425z (partim) en 426c

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 8641 m²

Topografische kaart:

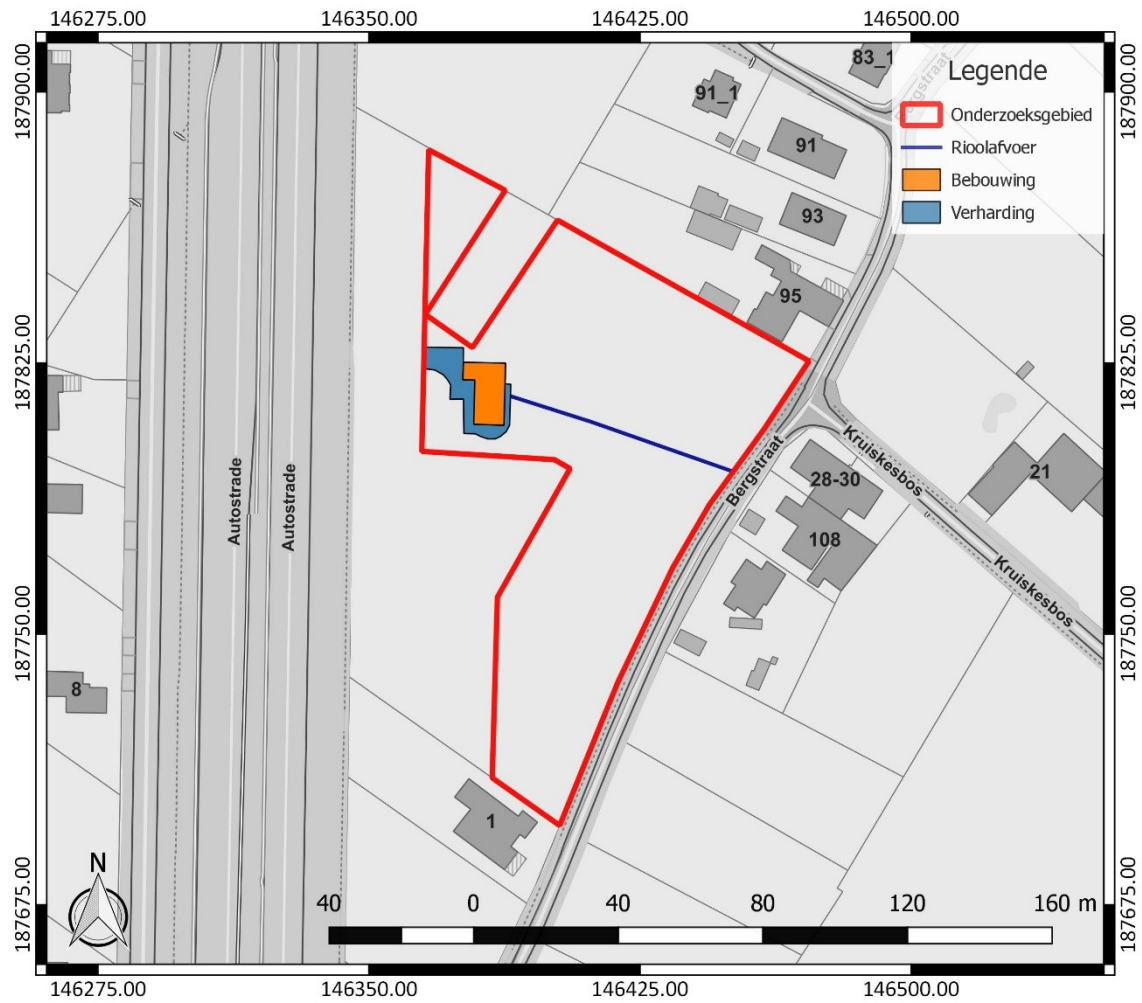

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

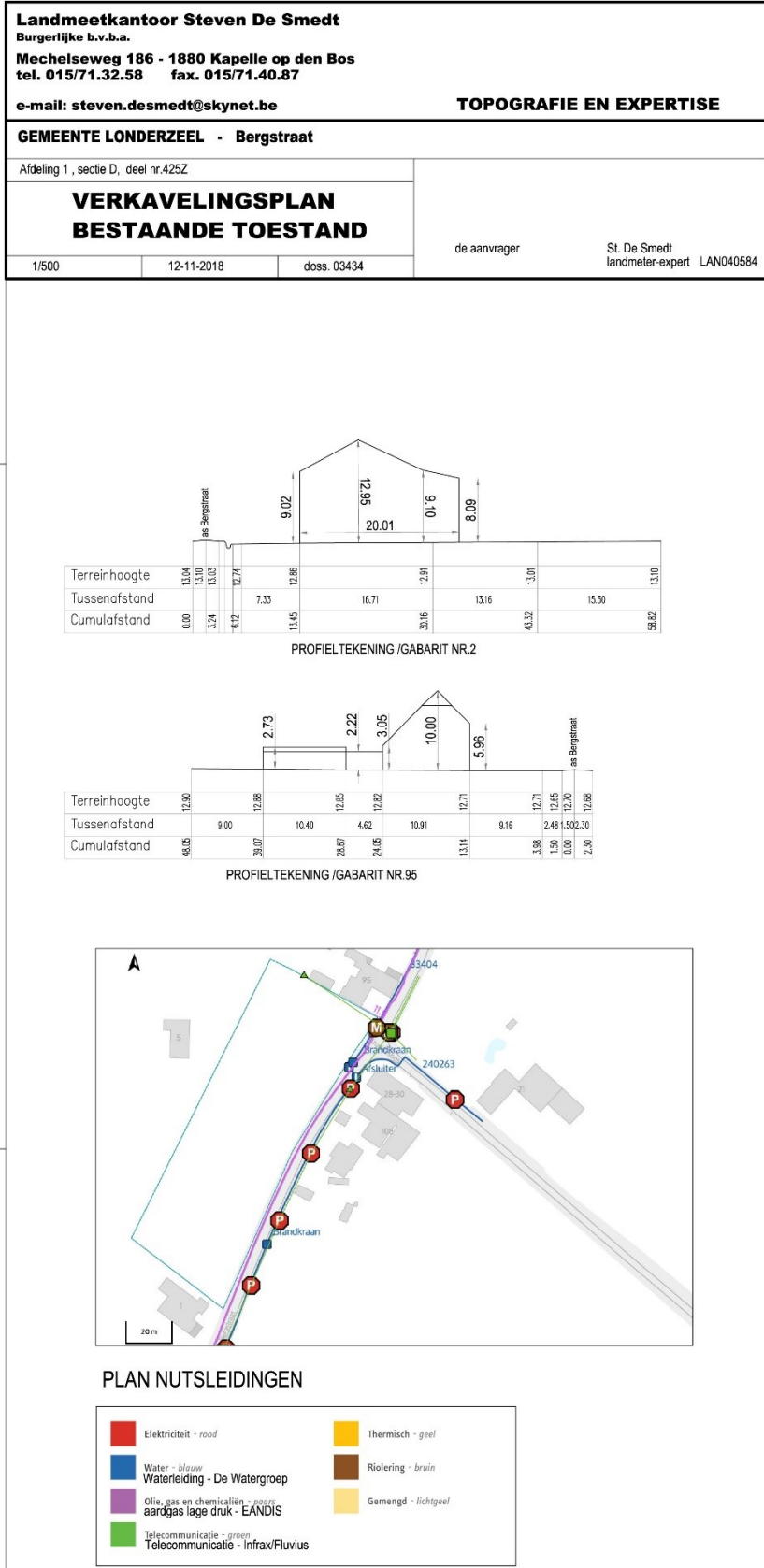
Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 07/03/2019 – 13/03/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich een gebouw, verhardingen en een rioolafvoer ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstering is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Figuur 4: Plan van de bestaande toestand (Landmeetkantoor Steven De Smedt)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksoopdracht

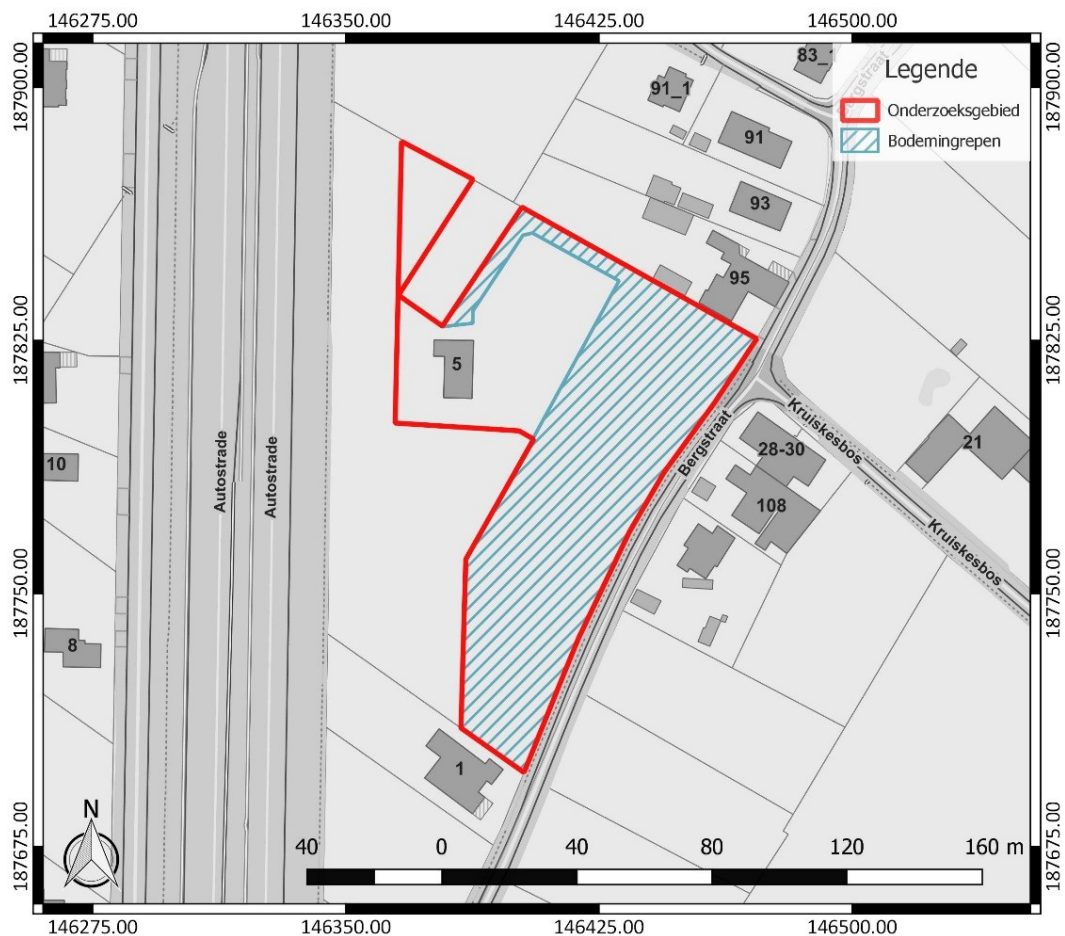
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: De woning met huisnummer 5 (perceel 426c) en de omliggende tuin blijven behouden. Ook in het noordwesten en in een deel van het noorden van het terrein worden geen werken gepland. De zone waar in het kader van de vergunningsaanvraag bodemingrepen gepland worden, komt neer op een oppervlakte van ca. 5751 m².

Figuur 5: Aanduiding van de zone waar bodemingrepen gepland worden binnen het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden, bestaande uit 9 loten voor eengezinswoningen en de aanleg van een toegangsweg tot ontsluiting van de aanwezige woning met huisnummer 5 (Figuur 6). De bestaande beek langs de Bergstraat zal ingebuisd worden. Nutsleidingen worden voorzien langs de wegenis. De aanleg van woningen, een toegangsweg en parkeerplaatsen betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen mogen echter onderkelderd worden. Dit betekent plaatselijk een grotere verstoringdiepte. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, ligt in het kader van de verkaveling nog niet vast.

Landmeetkantoor Steven De Smedt

Burgerlijke b.v.b.a.

Mechelseweg 186 - 1880 Kapelle op den Bos

tel. 015/71.32.58 fax. 015/71.40.87

e-mail: steven.desmedt@skynet.be

TOPOGRAFIE EN EXPERTISE

GEMEENTE LONDERZEEL - Bergstraat

Afdeling 1, sectie D, deel nr.425Z

VERKAVELINGSPLAN

NIEUWE TOESTAND

1/500

12-11-2018

doss. 03434

de aanvrager

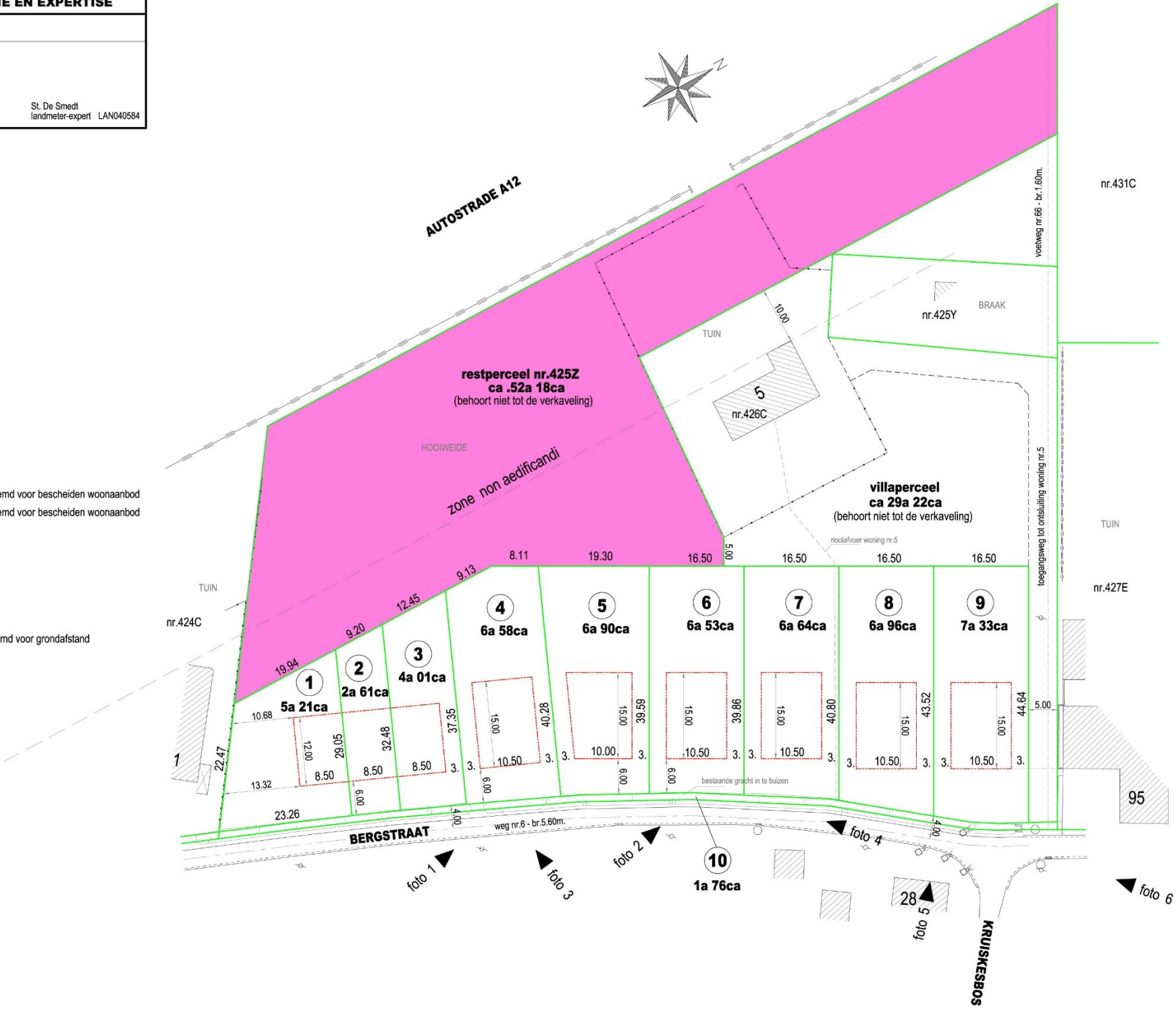
St. De Smedt

landmeter-expert LAN040584

KAVEL	kadastrale gegevens	oppervlakte
KAVEL 1	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	5a 21ca
KAVEL 2	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	2a 61ca
KAVEL 3	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	4a 01ca
KAVEL 4	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	6a 58ca
KAVEL 5	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	6a 90ca
KAVEL 6	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	6a 53ca
KAVEL 7	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	6a 64ca
KAVEL 8	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	6a 96ca
KAVEL 9	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	7a 33ca
LOT 10	afd. 1, sectie D, deel nr. 425Z	1a 76ca

kavel bestemd voor bescheiden woonaanbod
kavel bestemd voor bescheiden woonaanbod

zone bestemd voor grondafstand

Figuur 6: Verkavelingsplan (Landmeetkantoor Steven De Smedt)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

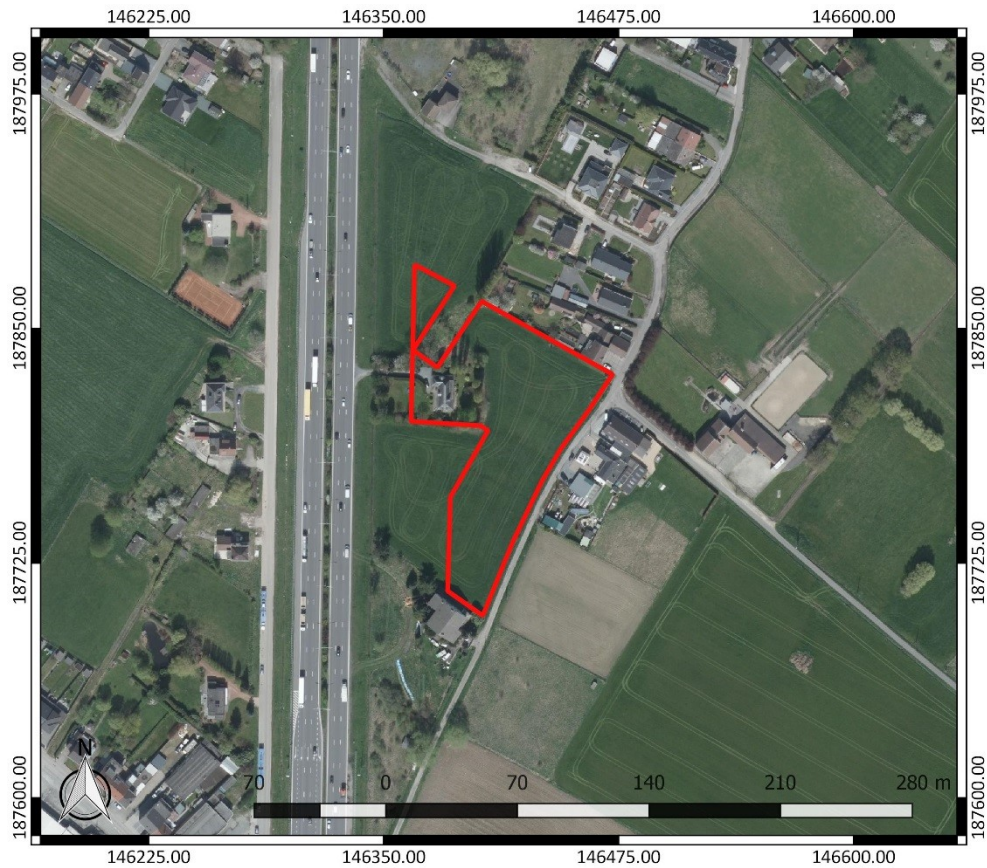
Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met een reconstructiekaart van Londerzeel in 1702, de Villaretkaart (1746-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vijf momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

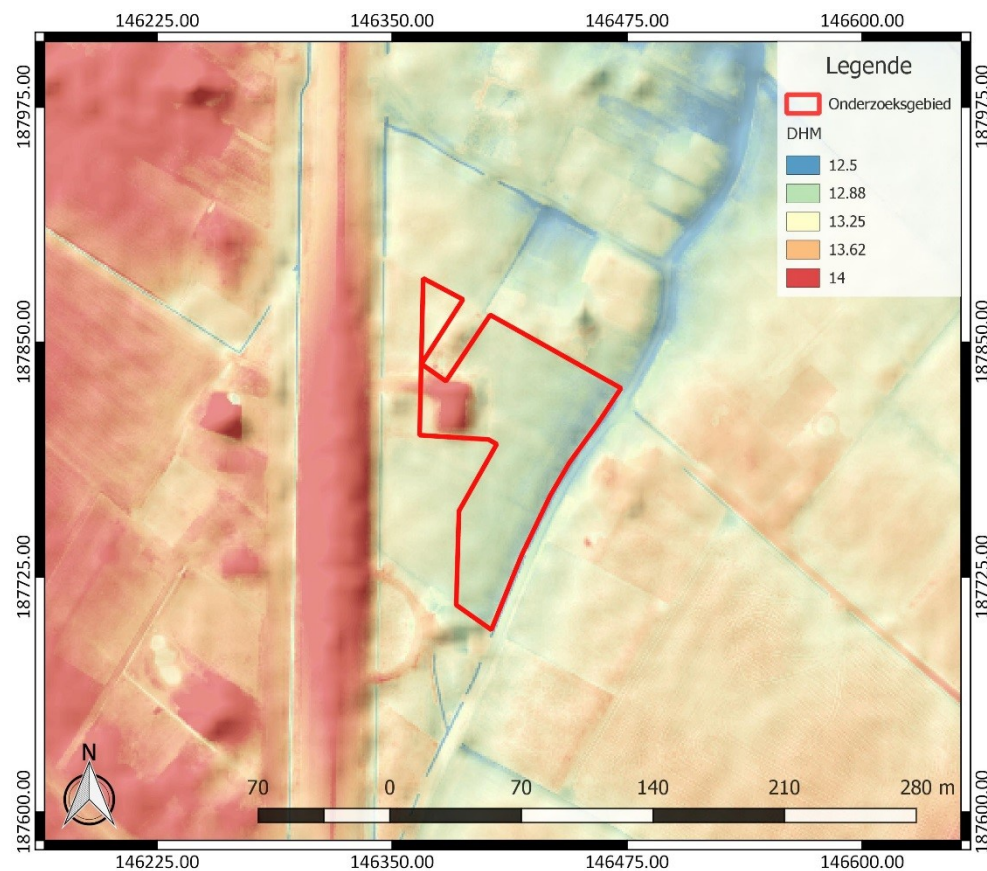
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

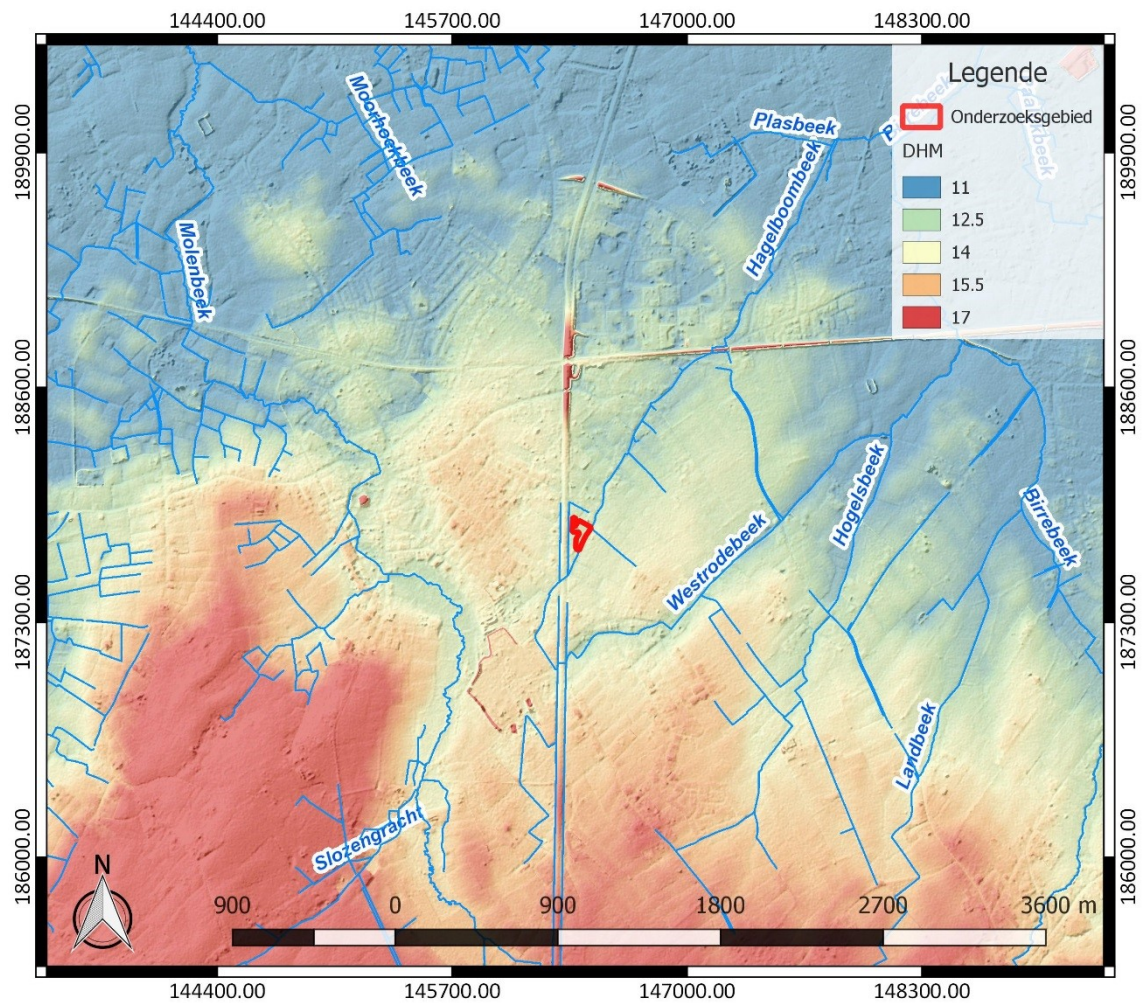
Het onderzoeksgebied bevindt zich ten oostzuidoosten van het centrum van Londerzeel. Het is gelegen tussen de Bergstraat in het noordnoordoosten en het oostzuidoosten en de Autostrade A12 in het westen (Figuur 7). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden en woonuitbreidingsgebieden. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. Langs de oostzuidoostelijke rand van het terrein bevindt zich een gracht. Ook ten noordnoordoosten en ten westen zijn grachten aangegeven. Ten oosten van het terrein is de Hagelboombeek gesitueerd. Ten zuidoosten stroomt de Westrodebeek en ten westen de Molenbeek. Op een grotere afstand en noordoosten bevindt zich de Plasbeek en verder ten oosten zijn de Hogelsbeek en de Birrebeek gesitueerd. De Landbeek en de Slozengracht zijn respectievelijk op enige afstand ten zuidoosten en ten zuidwesten van het onderzoeksgebied aangegeven. De Moorhoekbeek bevindt zich op enige afstand ten noordwesten (Figuur 9).

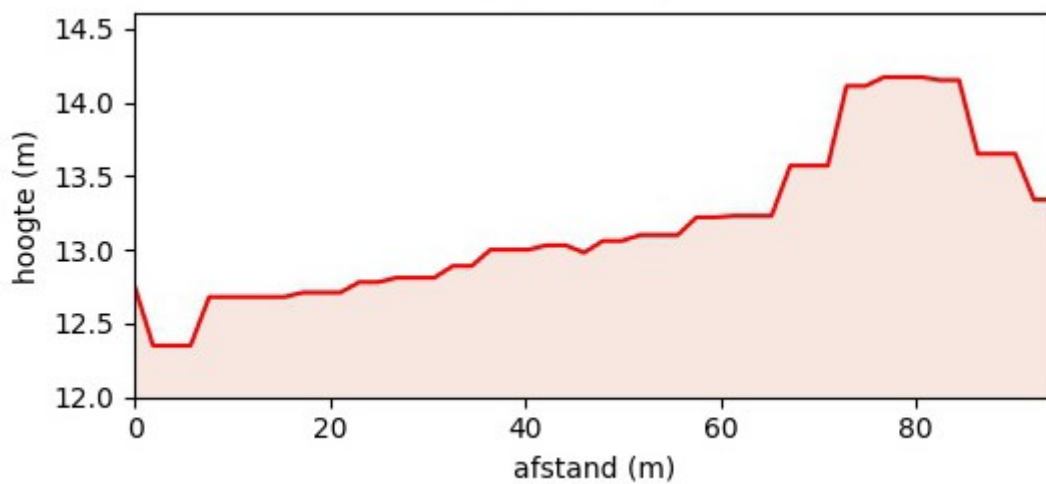
Figuur 7: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 8: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 9: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Hoogteverloop van oostnoordoost naar westnoordwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Op landschappelijk gebied behoort Londerzeel tot de Brabantse glooiingen.³ In de omgeving van het onderzoeksgebied wordt de topografie gekenmerkt door een vlak reliëf in het noorden (rond Puurs), dat evolueert tot een versneden landschap in het zuiden (rond Meise). In de Scheldepolders rond Grembergen, Moerzeke en Puurs, langs de Vliet en in de vallei van de Rupel bevinden zich lage vlakke stroken met een hoogte van 1 tot 2 m TAW. Buiten de riviervalleien loopt de topografie vanuit het noorden op van 10 tot 15 m naar Londerzeel toe.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich in een gradiëntzone tussen het lager gelegen gebied in het noorden en het hoger gelegen gebied in het zuiden (Figuur 8). Het terrein kent een hoogte van 12,4 tot 14,2 m TAW (Figuur 10). De laagste punten van het terrein situeren zich ter hoogte van de beek langs de oostzuidoostelijke rand. Het noordwestelijke deel van het terrein is iets hoger gelegen. Het hoogste punt situeert zich ter hoogte van het aanwezige gebouw in het westnoordwesten.

Figuur 11: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

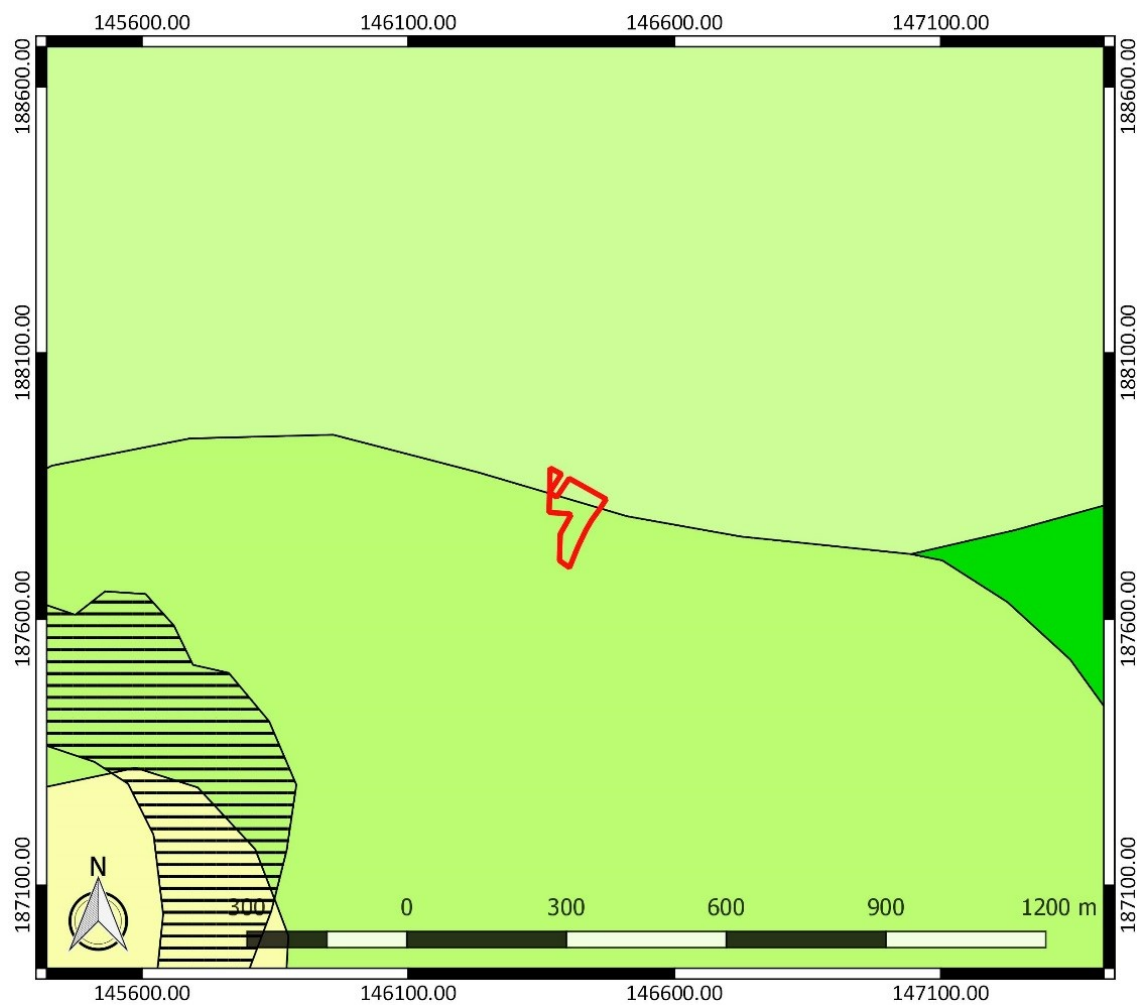
De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 11) bestaat uit het Lid van Ursel. Dit wordt gekenmerkt door grijsblauwe tot blauwe klei.⁵

³Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Arrondissement Halle-Vilvoorde [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126615> (geraadpleegd op 11 maart 2019)

⁴ Bogemans 1996, 3-4

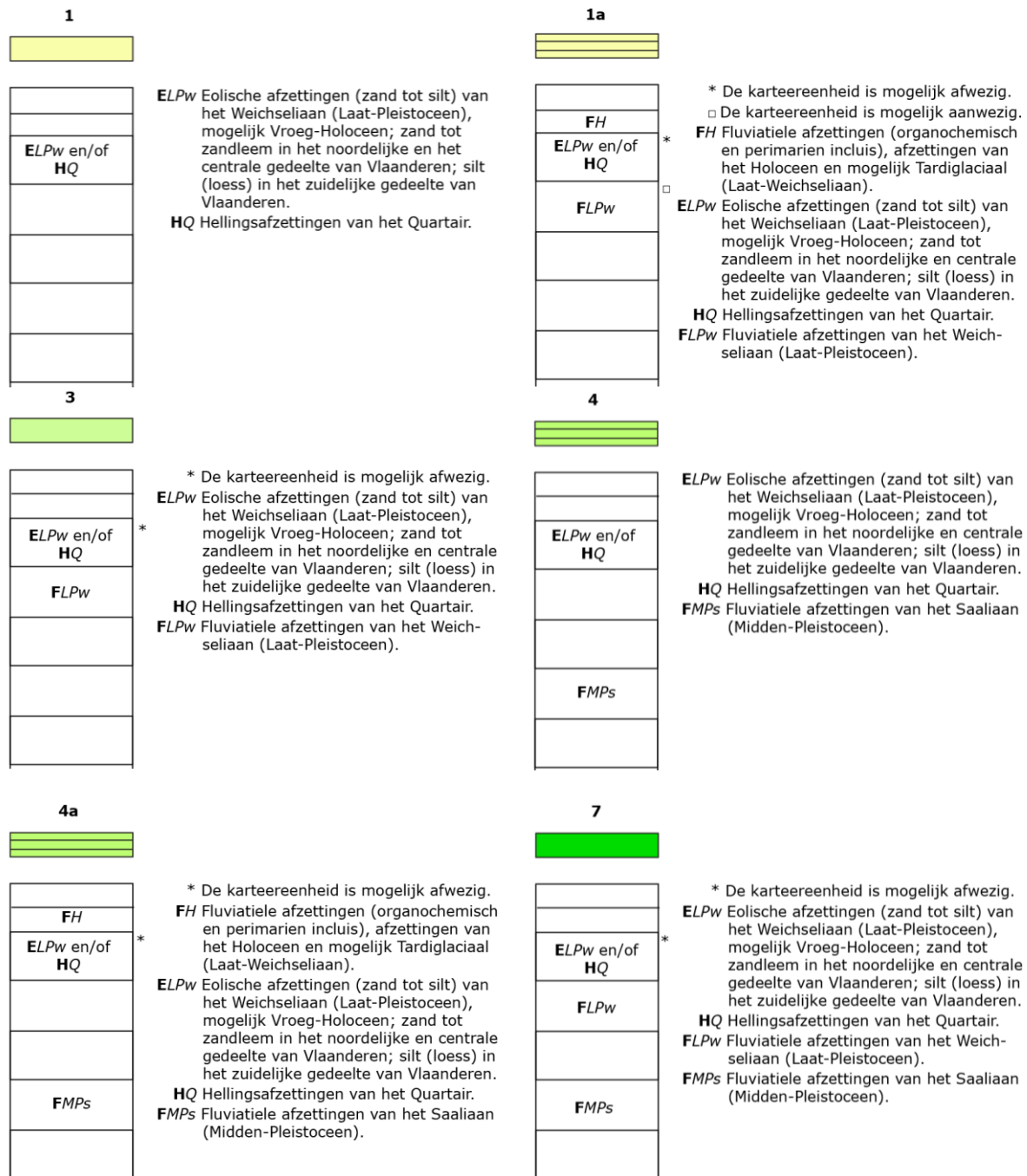
⁵ www.geopunt.be/kaart

De quartairgeologische kaart (Figuur 12) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. In het noorden van het terrein zijn deze afzettingen echter mogelijk afwezig. Hier bevinden zich oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). In het overige deel van het terrein komen oudere fluviatiele afzettingen van het Saaliaan (Midden-Pleistoceen) voor. Ter hoogte van de gearceerde zones op de kaart, ten zuidwesten van het terrein, zijn jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) te vinden. Ten oosten van het onderzoeksgebied worden onder de mogelijke eolische afzettingen tevens oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aangegeven, boven fluviatiele afzettingen van het Saaliaan (Midden-Pleistoceen).⁶

Figuur 12: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

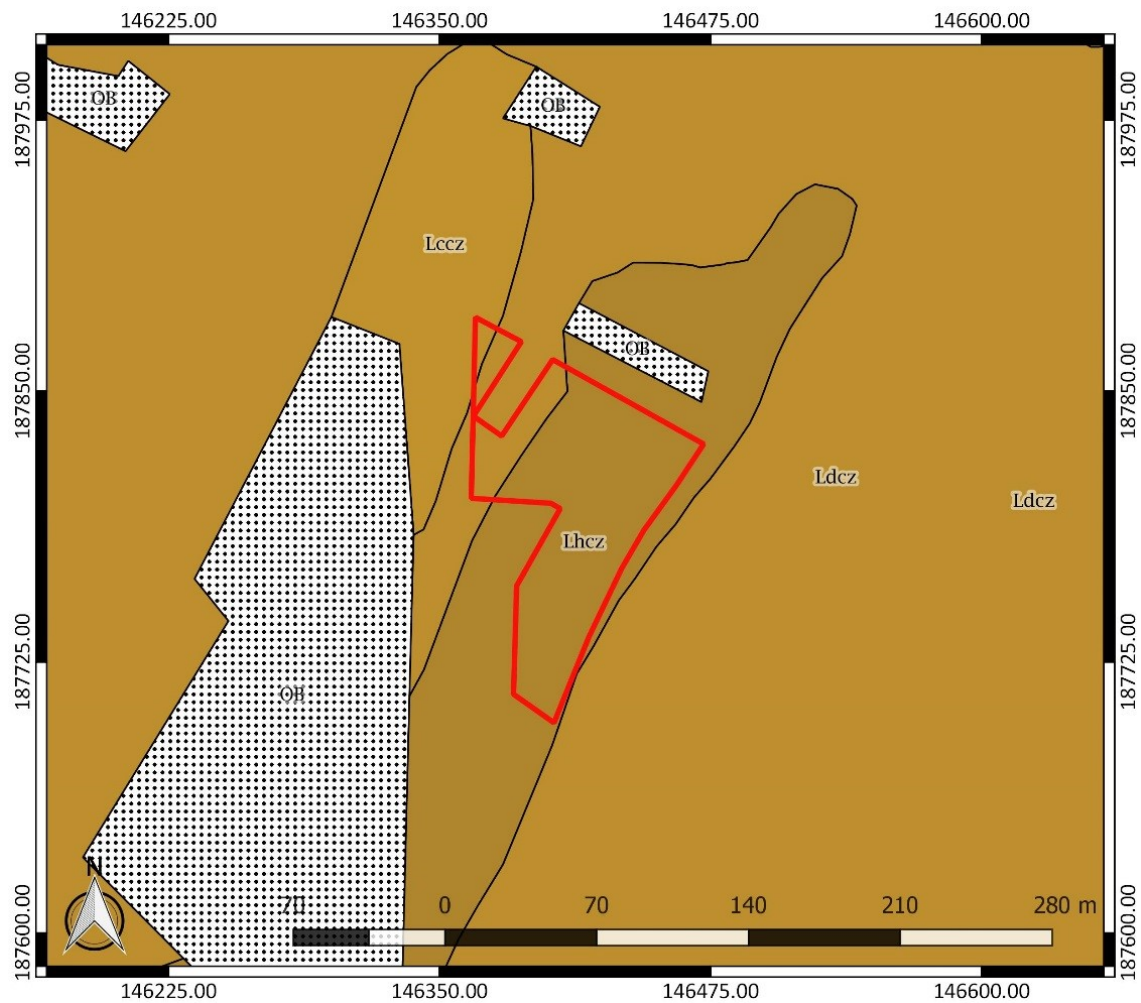
⁶ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

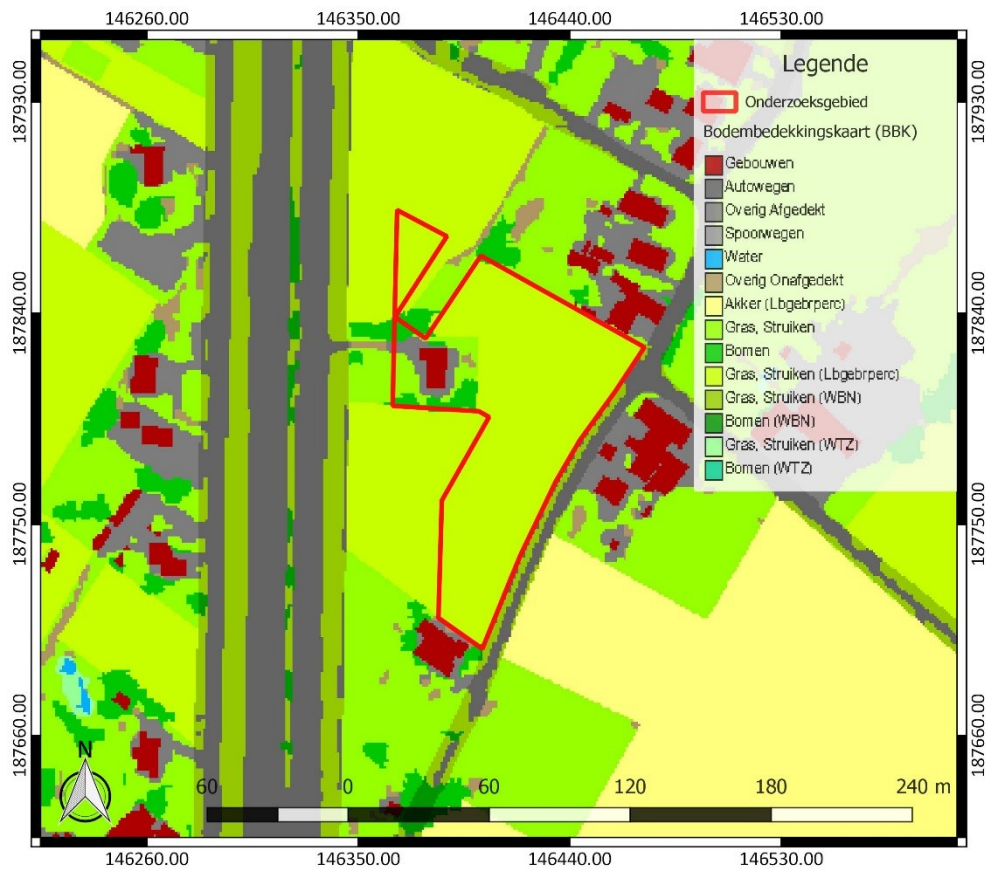
De bodemkaart (Figuur 14) toont dat in het grootste deel van het onderzoeksgebied een natte zandleembodem met een sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont en sedimenten die lichter of grover worden in de diepte (Lhcz) te verwachten is. In het noordwesten treffen we een matig natte (Ldcz) en een matig droge (Lccz) zandleembodem met een sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont en sedimenten die lichter of grover worden in de diepte aan op de bodemkaart. Op het hoger gelegen noordwestelijke deel van het terrein komt dus een iets drogere bodem voor dan ter hoogte van de rest van het onderzoeksgebied, dat iets lager gelegen is. In de omgeving zijn op de bodemkaart buiten de genoemde bodemtypes ook enkele bebouwde zones (OB) aangegeven.⁷

⁷ www.geopunt.be/kaart

Figuur 14: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaart een gebouw en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en enkele bomen (Figuur 15). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 7). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied zeer laag (Figuur 16). De erosiegevoeligheid van de terreinen in de omgeving varieert van zeer laag tot verwaarloosbaar.

Figuur 15: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be), met lichtgroen: zeer laag en donkergroen: verwaarloosbaar

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De naam Londerzeel komt van “Lundersala” en betekent “de woning van Lunder”. De term zou uit 600 tot 750 na Chr. stammen. Het dorp ontstond op het kruispunt van de wegen Asse-Mechelen en Grimbergen-Puurs. Op deze locatie werd in de eerste helft van de 12de eeuw een burcht op een motte gebouwd door de Berthouts, heren van Grimbergen. Het oudste gekende document van de parochiekerk Sint-Christoffel dateert ook uit deze periode, namelijk uit 1139. Londerzeel werd een belangrijke heerlijkheid van de heren van Grimbergen. De heerlijkheid was later ook nog in het bezit van de graven van Vianden, de Prinsen van Oranje-Nassau en de Croy's.⁸ Het grondgebied van de gemeente bevond zich op de grens met het Land van Dendermonde en het oude hertogdom Brabant. De kerk en de burcht werden in 1582 verwoest door de Spanjaarden.⁹

Een eerste kaart die informatie over het onderzoeksgebied verschaft is een reconstructie van Londerzeel in 1702, op basis van documenten uit de schepenenbank (Figuur 17). De kaart reconstrueert het ontbrekende 24ste kaartblad uit een kaartboek van Jan Van Acoleyen. De kaart toont geen bebouwing, maar wel de percellering. Het onderzoeksgebied is gelegen ter hoogte van perceel 75, waarvan het toponiem “t eekelenbos in den eekhout” vermeld wordt.¹⁰ Er wordt verder geen beschrijving gegeven van het perceel. Waarschijnlijk was het in 1702 onbebouwd. Het onderzoeksgebied is reeds langs de Bergstraat gelegen, die hier de grens vormt met Wolverteem. Parallel aan de noordnoordoostelijke rand van het onderzoeksgebied is een pad aangegeven.

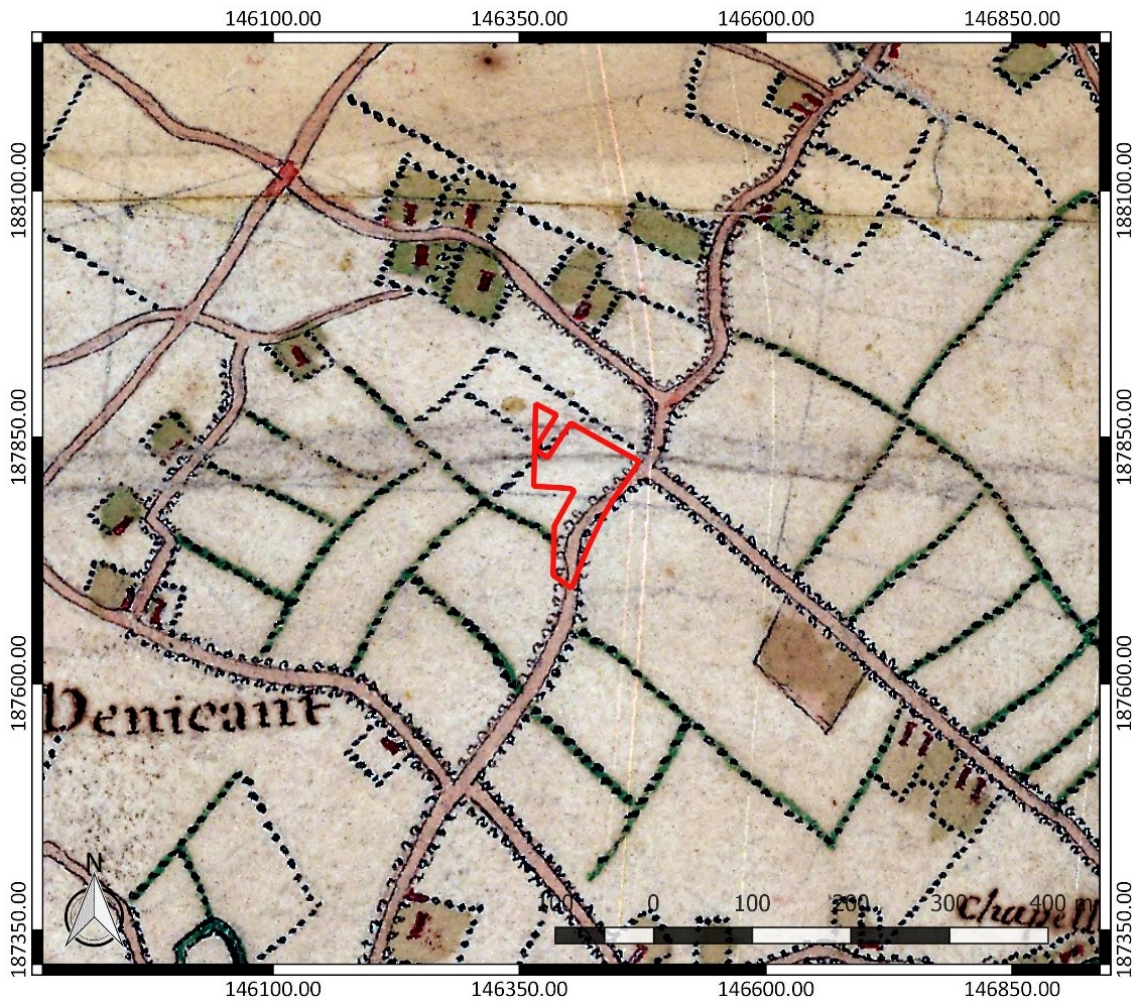

Figuur 17: Reconstructie van Londerzeel in 1702, met aanduiding van het onderzoeksgebied (Hallemans *et al.* 2003, 160)

⁸[https://www.londerzeel.be/geschiedenis; Agentschap Onroerend Erfgoed](https://www.londerzeel.be/geschiedenis;Agentschap%20Onroerend%20Erfgoed) 2018: Herenhuis De Burcht [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40028> (geraadpleegd op 13 maart 2019)

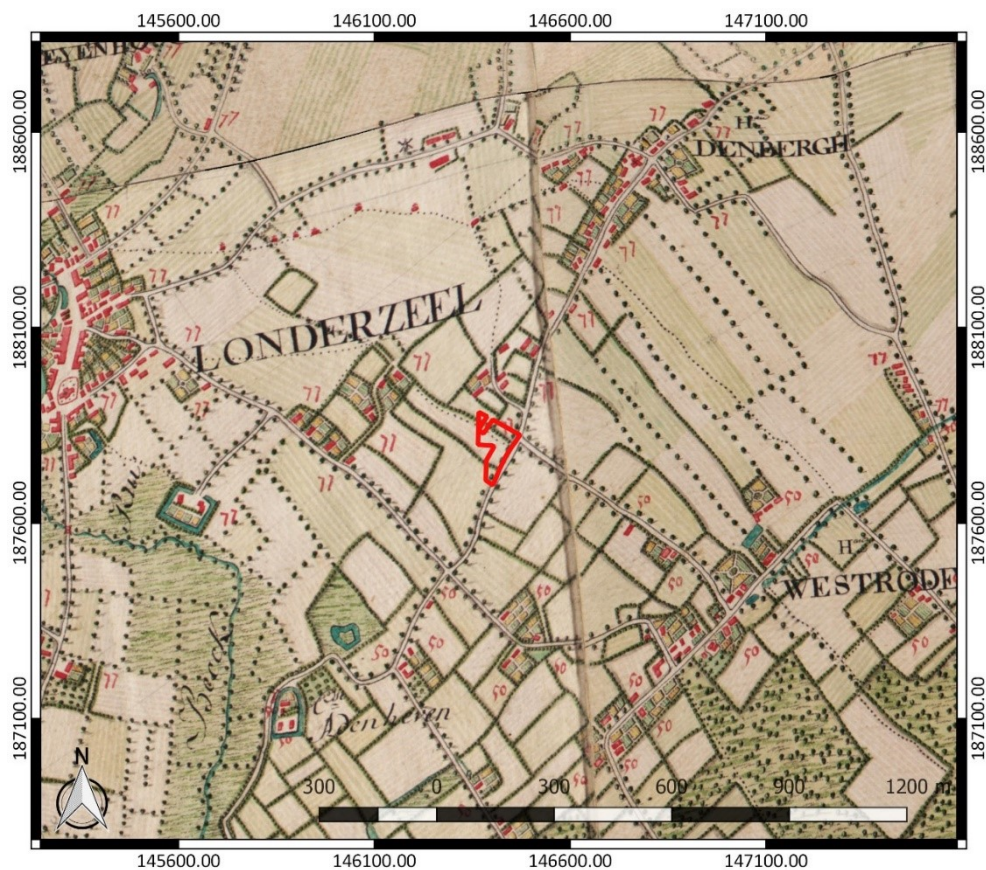
⁹<http://www.ghklonderzeel.be/site/>

¹⁰ Hallemans *et al.* 2003, 149, 160

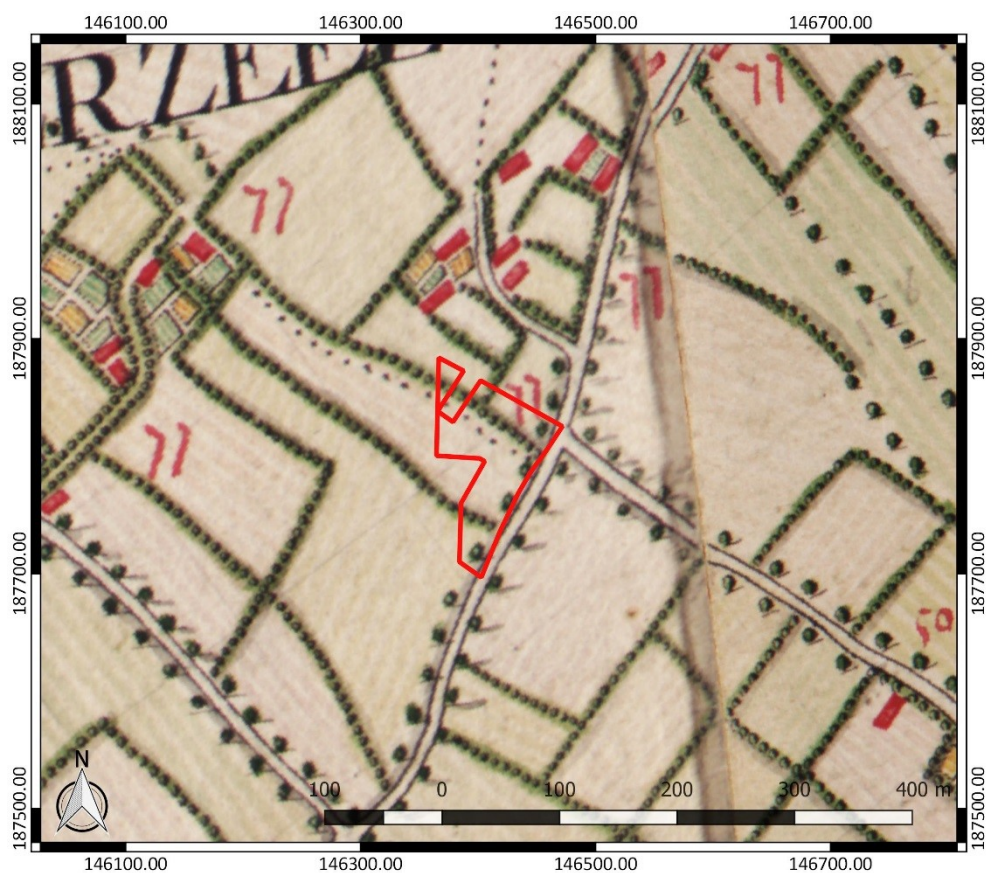

Figuur 18: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), is het onderzoeksgebied nog steeds onbebouwd (Figuur 18). De Bergstraat loopt door het zuiden van het onderzoeksgebied. Vermoedelijk is dit het gevolg van een afwijking ontstaan bij het georefereren van de kaart. De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), toont dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 20). Er is opnieuw een voetweg aangegeven binnen het onderzoeksgebied. Het terrein bevindt zich ten oostzuidoosten van de historische dorpskern van Londerzeel, op enige afstand ervan (Figuur 19). Ten noordnoordoosten bevindt zich het gehucht “Den Bergh” en ten zuidoosten is het gehucht “Westrode” gesitueerd.

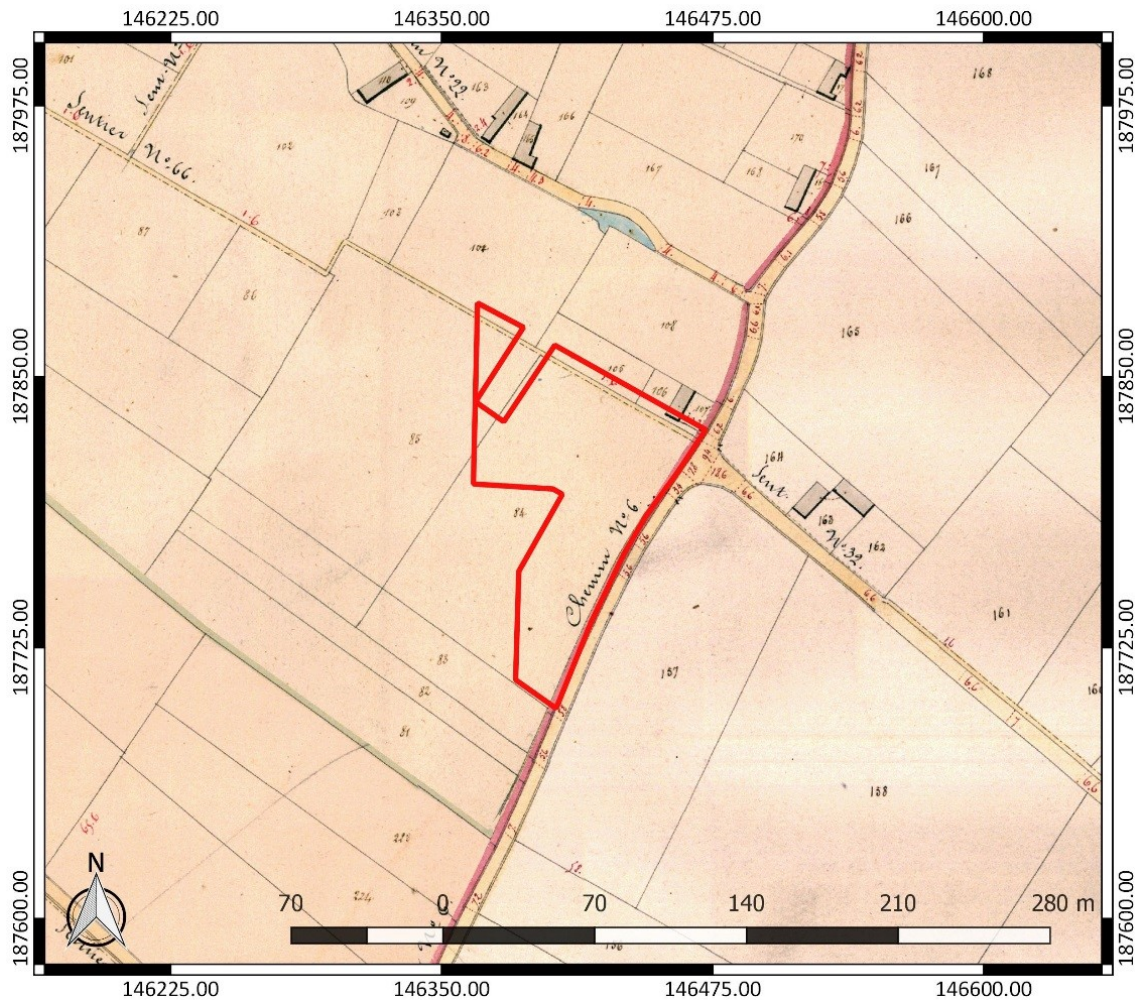

Figuur 19: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

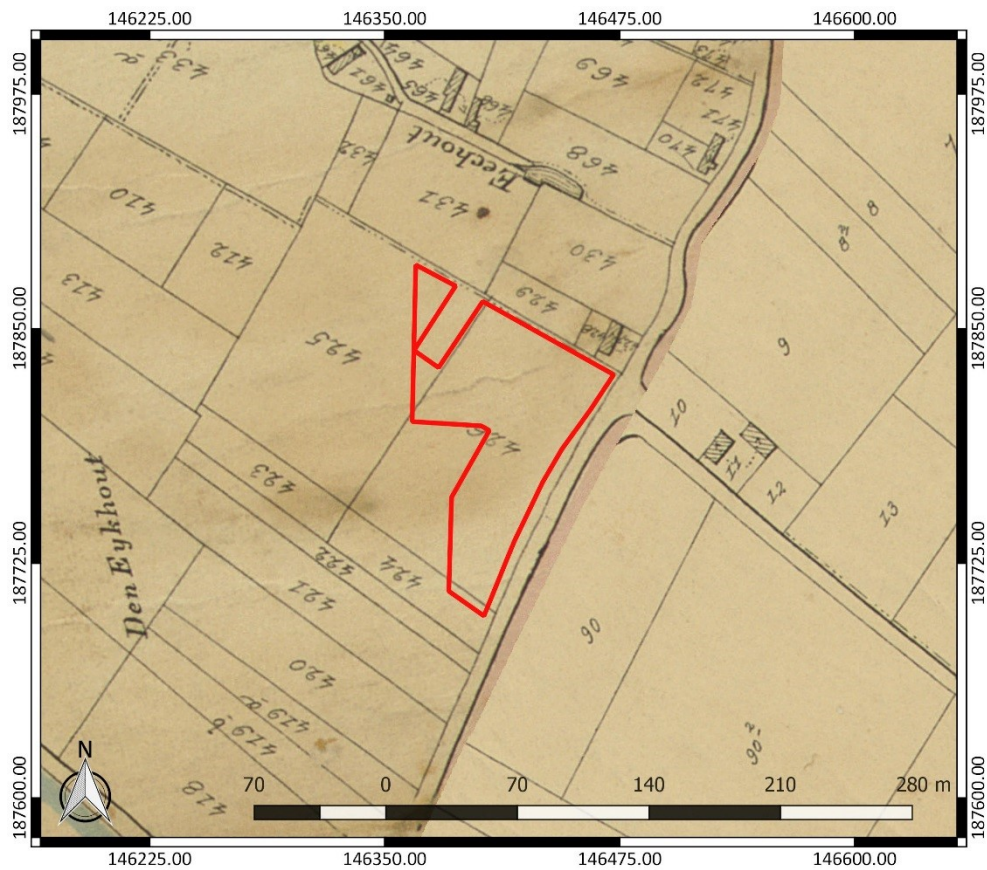

Figuur 20: Detail van de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

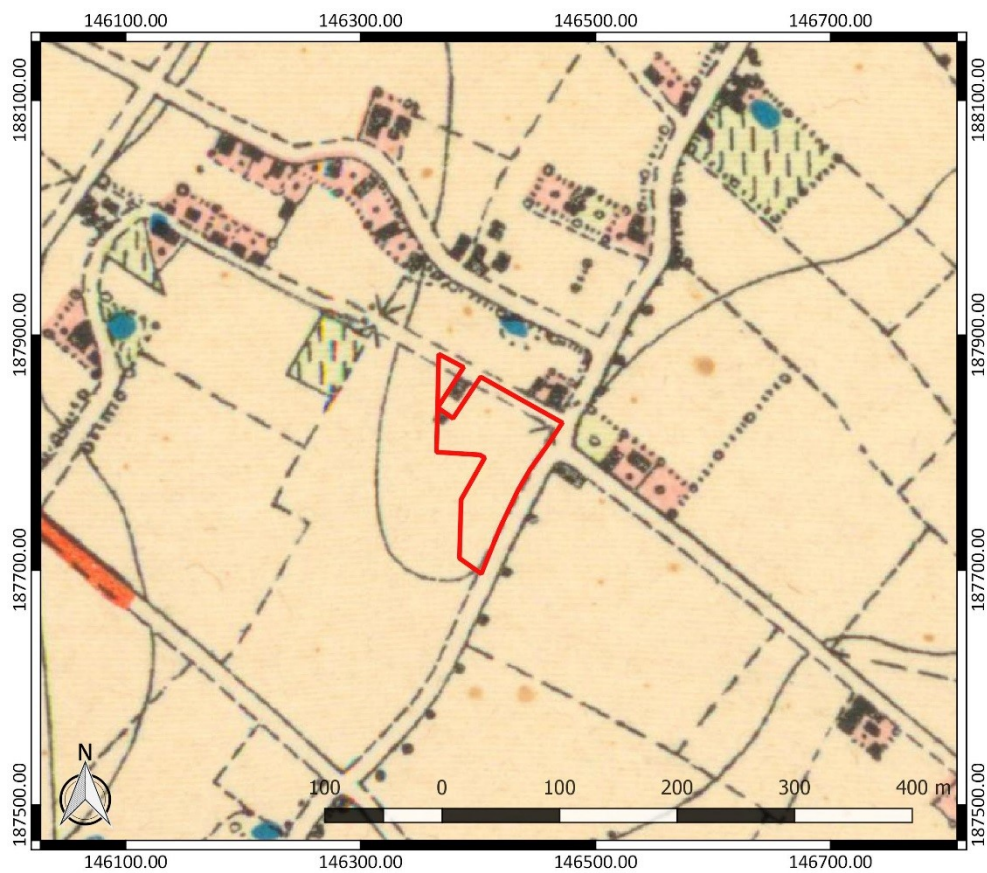
Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is in het noordoosten een gebouw te bemerken dat deels binnen het onderzoeksgebied valt (Figuur 21). Ook loopt er nog steeds een pad parallel aan de noordnoordoostelijke rand van het terrein. Vermoedelijk was het terrein verder nog steeds in gebruik als akkerland. Op de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) is het gebouw dat op de Atlas der Buurtwegen juist binnen het terrein ligt, buiten het onderzoeksgebied gesitueerd (Figuur 22). Deze kaart vermeldt het toponiem “Den Eykhout”, dat gelijkaardig is aan het toponiem dat in het begin van de 18de eeuw vermeld werd. Een topografische kaart uit 1902 (Figuur 23) toont een klein gebouw in het westnoordwesten van het onderzoeksterrein.

Figuur 21: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Topografische kaart uit 1902 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 24: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

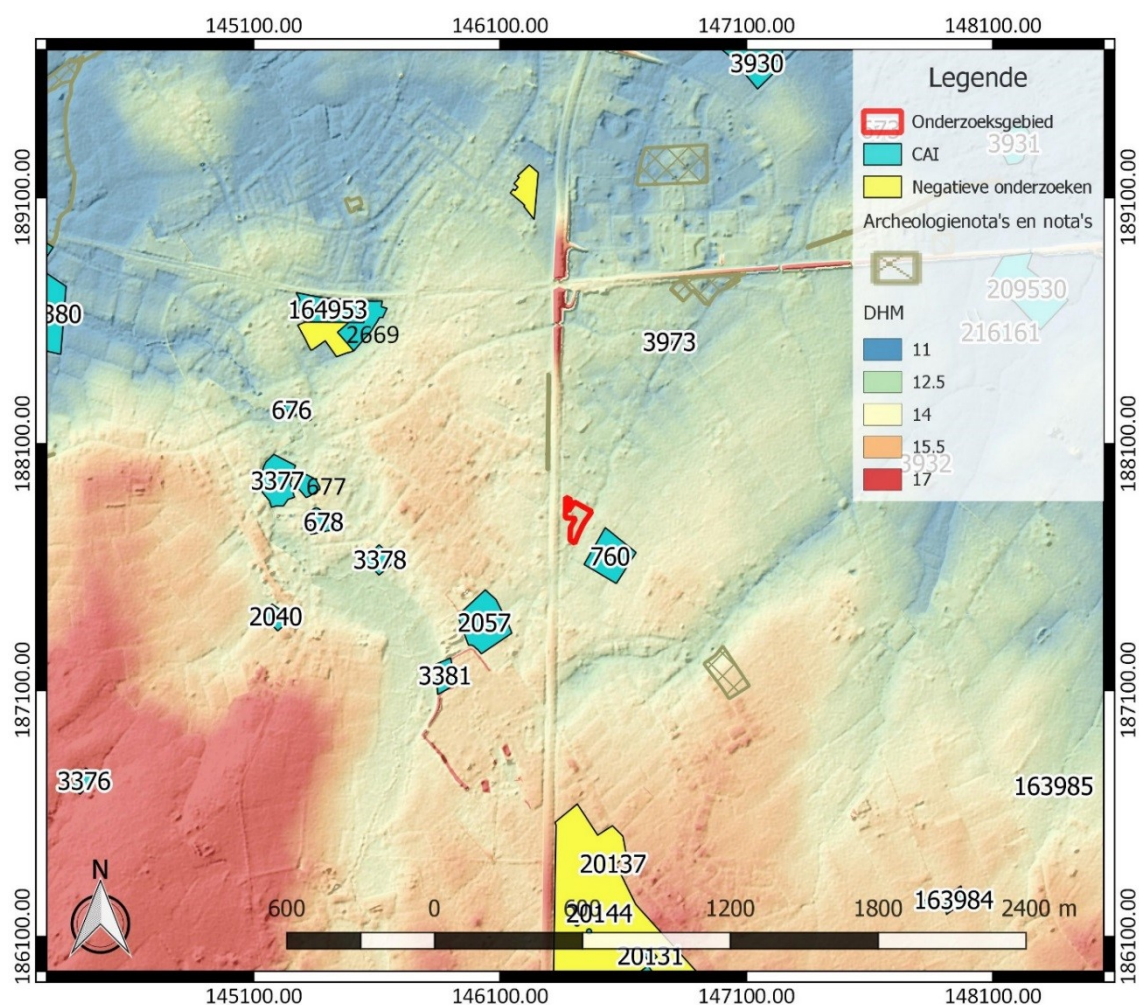

Figuur 25: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 24) toont voor het eerst een gebouw ter hoogte van de huidige woning in het westnoordwesten van het terrein. Ten noordwesten van het gebouw is een toegangsweg aangelegd. Rondom de woning is een tuin aanwezig. Verder bestaat het terrein voornamelijk uit grasland of akkerland. In de omgeving is de bebouwing licht toegenomen. De autoweg A12 is ten westen van het onderzoeksgebied aangelegd. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 25) geeft een gelijkaardig beeld. Het terrein bestaat opnieuw grotendeels uit akkerland. Het beeld komt ook overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 7).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 26). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 26: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op korte afstand ten zuidoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich de vindplaats “Kruiskesbos” (CAI ID 760). Hier werden aan de hand van luchtfotografie rechthoekige sporen van onbepaalde datering waargenomen.¹¹ Op iets grotere afstand ten zuidwesten, ter hoogte van de locatie “Bogaarden” (CAI ID 2057), bevindt zich een site met walgracht uit de 18de eeuw (terminus ante

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 760, Kruiskesbos (geraadpleegd op 12 maart 2019)

quem). De walgrachtsite is weergegeven op de Ferrariskaart en gaat dus minstens terug tot 1771-1778. Er zijn op heden nog restanten van een gracht zichtbaar.¹²

In de ruimere omgeving gaan de aangetroffen resten terug tot in de metaaltijden. Bij een proefsleuvenonderzoek in de Meerstraat (CAI ID 164953) werden resten van een gebouwplattegrond uit de late ijzertijd geregistreerd. Het gaat om acht paalsporen met handgevormd aardewerk. Deze paalsporen werden in het noorden van het terrein aangetroffen. In het zuidoosten werden nog eens vier paalsporen opgemerkt, die mogelijk ook in de ijzertijd te dateren zijn. Er werd echter geen structuur in herkend. Het onderzoek leverde verder nog sporen uit de nieuwste tijd op. Het gaat om ploegsporen, 11 witloofovens (sleutelgatvormige sporen) en perceelsgrachten uit de 19de eeuw.¹³

Op enige afstand ten zuiden van het onderzoeksgebied kwamen resten uit de Romeinse tijd aan het licht. Ter hoogte van CAI ID 20137 werd een rechthoekige kuil van circa 60 op 100 cm aangetroffen. Het spoor bevatte houtskoolfragmenten. Het gaat mogelijk om een brandrestengraf. Op vindplaats CAI ID 20144 werd een deel van een rechthoekige kuil van ongekende omvang gevonden. Aan de rand van de kuil was een houtskoolrijke band van ca 5 cm aanwezig. Ook dit spoor wordt als een brandrestengraf uit de Romeinse periode geïnterpreteerd.¹⁴

In het centrum van Londerzeel bevindt zich de “Burcht” (CAI ID 3377), een motte uit de volle middeleeuwen (zie ook hoofdstuk 2.4.2). De burcht werd in de eerste helft van de 12de eeuw opgericht door de Berthouts. De motte vormt een vijfhoek met afgeronde zijden van ca. 65 m aan de basis en 40 m aan de top. De heuvel heeft een hoogte van 5 m en werd omgeven door grachten die van water voorzien werden door de nabijgelegen Molenbeek. De heuvel werd opgebouwd uit de alluviale klei die vrijkwam bij het graven van de gracht en daarna opgehoogd met leem van buiten de beekvallei. Tijdens deze eerste fase was er waarschijnlijk alleen een houtbouw aanwezig. Het oorspronkelijk heuvelplateau werd later afgegraven en het materiaal werd op de oostelijke helling gestort. De oorspronkelijke 30 m brede gracht uit de volle middeleeuwen is nog zichtbaar. Ook het neerhof is nog herkenbaar in het huidige stratenpatroon. Aan het einde van de 12de eeuw werd de castrale motte vervangen door een kasteel met een militair-residentieel karakter. Het was een polygonaal kasteel dat bestond uit een weermuur en dat voorzien was van hoefijzervormige torens en een grote, ronde woontoren. In het muurwerk van de woontoren bevond zich een latrinekoker. Het laatmiddeleeuwse kasteel werd in 1582 volledig verwoest door de legers van de Hertog van Parma. In de 17de eeuw was het kasteel opgeheven en tot een ruïne vervallen. Op de flank van de motte werd in de 18de eeuw een nieuw huis opgetrokken met recuperatiemateriaal van het voormalige kasteel. Tegenwoordig resten op de motte enkel nog een bakstenen toren van het laatmiddeleeuwse complex en het postmiddeleeuws herenhuis, dat verbonden is met een recent kinderdagverblijf.¹⁵

Ten oosten van de burcht is de Parochiekerk Sint-Christoffel (CAI ID 677) gesitueerd, die ook uit de volle middeleeuwen dateert. De inplanting van de kerk nabij de voormalige burcht wijst mogelijk op een oorsprong als eigenkerk. De kerk was vanaf de 12de eeuw afhankelijk van de abdij van Affligem. Tijdens de volle middeleeuwen bevond er zich ook een vlakgraf. De huidige kerk – met name de

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2057, Bogaarden (geraadpleegd op 12 maart 2019)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 164953, Meerstraat (Argosite), (geraadpleegd op 12 maart 2019). Zie ook: Derieuw/Bruggeman 2013.

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20137, AS07 (geraadpleegd op 12 maart 2019); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20144, AS014 (geraadpleegd op 12 maart 2019)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3377, Burcht (geraadpleegd op 12 maart 2019); Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Herenhuis De Burcht [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40028> (geraadpleegd op 12 maart 2019)

toren en het schip – zou teruggaan tot in de 13de eeuw. In de 16de eeuw werden bepalende wijzigingen en vergrotingen uitgevoerd.¹⁶

In de omgeving zijn verder nog archeologische waarden uit de late middeleeuwen aanwezig. Ter hoogte van CAI ID 676 zijn overblijfselen van een laatmiddeleeuwse watermolen gevonden, die toebehoorde aan de burcht.¹⁷ Ook zijn er nog enkele sites met walgracht uit de late middeleeuwen gekend. Het Oud Hof (CAI ID 3381) is een verlaten, meervoudige site met walgracht. Voorts bevindt zich ter hoogte van CAI ID 3378 ook een laatmiddeleeuwse site met walgracht.¹⁸

Verder zijn er in de omgeving nog enkele archeologische waarden uit de nieuwe tijd aanwezig. De Heilige Kruiskapel (CAI ID 3973), die ook gekend is als Bergkapel of Calvariebergkapel, werd opgericht in de 16de eeuw, vermoedelijk omstreeks 1515.¹⁹ Het Hof t'Altenaecken (CAI ID 678) gaat ook terug tot de 16de eeuw. De eerste vermelding van deze site met walgracht dateert uit 1588. Een andere site met walgracht uit de nieuwe tijd is het Hof te Schriek (CAI ID 2669). De eerste vermelding dateert uit 1614. Op de Ferrariskaart is ook een site met walgracht weergegeven ter hoogte van CAI ID 2040.²⁰

Bij een proefsleuvenonderzoek op locatie CAI ID 163984 werden kuilen uit de nieuwe tijd gevonden, met baksteen- en steenkoolbijmenging.²¹ Ter hoogte van CAI ID 163985 en CAI ID 163974 (ten westen van CAI ID 163984) werd ook een proefsleuvenonderzoek gevoerd. Op beide locaties werd een kuil zonder vondsten blootgelegd.²² Tot slot zijn er nog resten uit de nieuwste tijd tevoorschijn gekomen in de ruime omgeving. Locatie CAI ID 20148 (ten zuidwesten van CAI ID 20144) en CAI ID 20149 (ten zuidzuidwesten van CAI ID 20144) leverden witloofventjes uit de 20ste eeuw op. Het gaat om noordoost-zuidwest gerichte, sleutelgatvormige sporen van minimum 150 cm lang en tot 65 cm breed. Onderaan is een ovaalvormig kuilspoor aanwezig, dat gegrepen zit in een tangvormig greppelspoor.²³

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 677, Parochiekerk Sint-Christoffel (geraadpleegd op 12 maart 2019); Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Parochiekerk Sint-Christoffel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40027> (geraadpleegd op 12 maart 2019)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 676, Watermolen (geraadpleegd op 12 maart 2019)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3381, (geraadpleegd op 12 maart 2019); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3378, Beemden 6 (geraadpleegd op 12 maart 2019)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 3973, H. Kruiskapel (geraadpleegd op 12 maart 2019); Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: Calvariebergkapel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/40078> (geraadpleegd op 12 maart 2019)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 678, Hof t'Altena (geraadpleegd op 12 maart 2019); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2669, Hof te Schriek (geraadpleegd op 12 maart 2019); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2040, Site met walgracht (geraadpleegd op 12 maart 2019)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 163984, Boondreef - Nieuwenrodestraat/Paddegatstraat (WP 250), (geraadpleegd op 12 maart 2019)

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 163985, Nieuwenrodestraat/Paddegatstraat - Landbeek (WP 249), (geraadpleegd op 12 maart 2019); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 163974, Gracht - Boondreef (WP 251), (geraadpleegd op 12 maart 2019)

²³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20148, AS020 (geraadpleegd op 12 maart 2019); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20149, AS021 (geraadpleegd op 12 maart 2019)

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het terrein archeologisch potentieel kent. Verschillende gekende archeologische waarden in de omgeving wijzen op potentieel naar archeologische resten uit de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de nieuwe tijd. De gekende resten omvatten sporen van bewoning, van begraving, van religie en van ambachtelijke activiteiten. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn ook archeologische resten uit andere periodes of van een andere aard op dit moment nog niet uit te sluiten. Het terrein is namelijk gelegen in een gradiëntzone en bevindt zich net langs de Hagelboombeek.

Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's zijn geen grootschalige verstoringen van het bodemarchief te verwachten. In de 18de eeuw was het terrein in gebruik als akkerland. In het noordwesten bevond zich een voetweg. Vanaf 1902 zien we bebouwing op het terrein. Het betreft dan een beperkte constructie in het noordwesten van het terrein. Vanaf een luchtfoto uit 1971 herkennen we de huidige bebouwing die op het terrein aanwezig is.

Wat is de impact van de geplande werken?

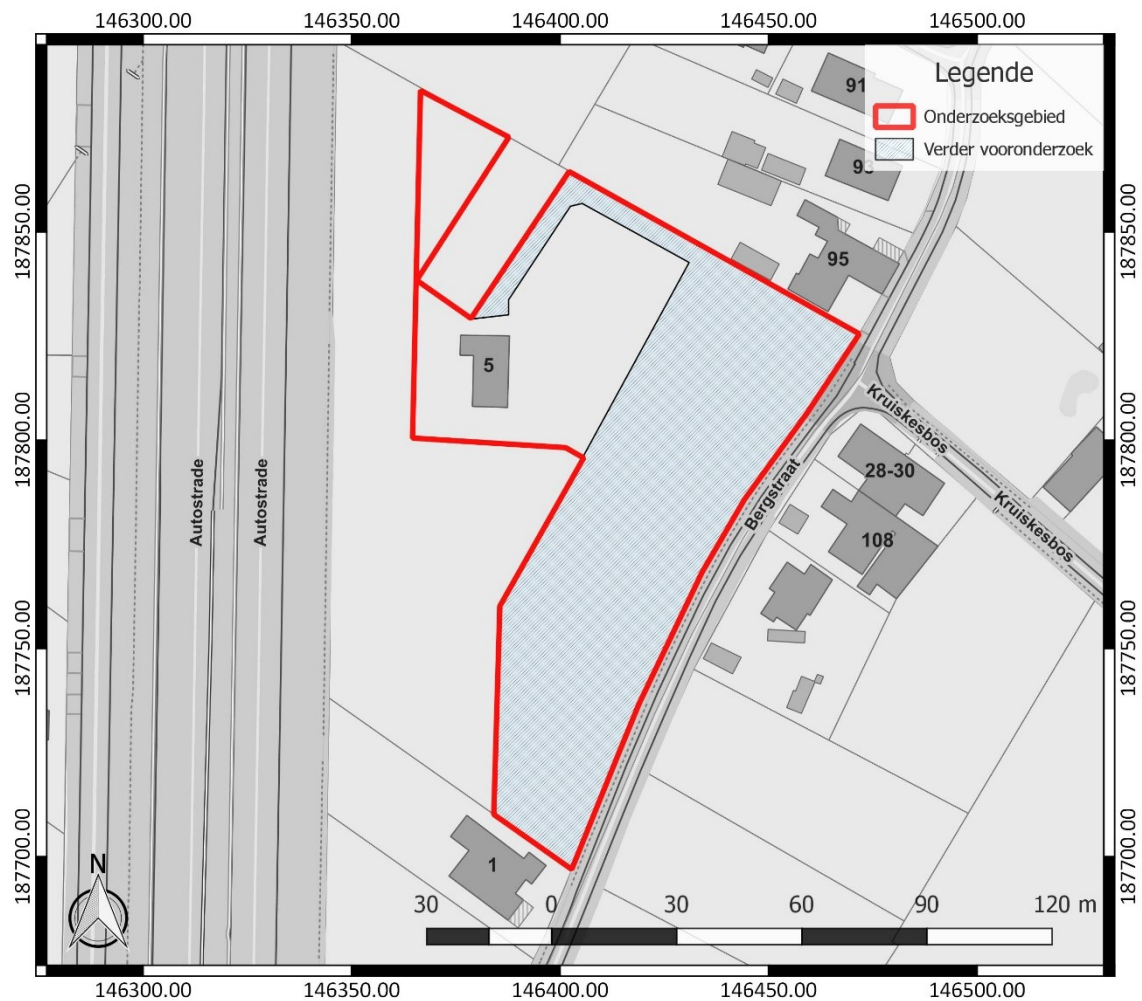
Binnen een groot deel van het onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen en de aanleg van een nieuwe toegangsweg tot huisnr. 5. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringsdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen het bodemarchief bedreigd is in een zone van ca. 5751 m².

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de bekomen informatie is er voor het onderzoeksgebied een concrete verwachting naar archeologische resten uit de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn relevante archeologische waarden uit andere periodes op dit moment echter niet uit te sluiten. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein die we konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's is binnen het onderzoeksgebied een goed bewaard bodemarchief te verwachten. Omdat het terrein archeologisch potentieel kent en omdat de geplande werken op het terrein een bedreiging van het bodemarchief vormen, is de uitvoering van bijkomend vooronderzoek aangewezen in de zone waar bodemingrepen gepland worden. Het betreft een zone van ca. 5751 m².

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is evenmin aangewezen, omdat het potentieel op kennisvermeerdering beperkt is ten opzichte van de informatie die we reeds konden verkrijgen in het kader van het bureauonderzoek. Daarom is het efficiënter meteen over te gaan tot andere onderzoekstechnieken. Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het

onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

Figuur 27: Nodig geachte maatregelen, met aanduiding van de zone waar verder vooronderzoek nodig geacht wordt, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de bekomen informatie is er voor het onderzoeksgebied een concrete verwachting naar archeologische resten uit de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn relevante archeologische waarden uit andere periodes op dit moment echter niet uit te sluiten. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein die we konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's is binnen het onderzoeksgebied een goed bewaard bodemarchief te verwachten. Omdat het terrein archeologisch potentieel kent en omdat de geplande werken op het terrein een bedreiging van het bodemarchief vormen, is de uitvoering van bijkomend vooronderzoek aangewezen in de zone waar bodemingrepen gepland worden.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Derieuw, M./J. Bruggeman, 2013: *Archeologisch vooronderzoek Londerzeel – Meerstraat (Argosite)*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 142).

Halleman, F./F. Vranckaert/L. De Bondt/P. Cooremans, 2003: *Een reconstructie van Londerzeel 1702. Deel 3 – lakeman, pluimennest, dorp, berg*, 149-164. (digitaal document: http://ghklonderzeel.be/PDF/tijdschrift/2003T4_156_Reconstructie%20Londerzeel%201702.pdf).

4.2 Websites

Cartesius (2019)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2019)
<http://www.geopunt.be/>

Geschied- en Heemkundige Kring Londerzeel (2019)
<http://www.ghklonderzeel.be/site/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Londerzeel (2019)
<https://www.londerzeel.be/geschiedenis>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

